

مجمع آموزش عالی فقه

- شناسه: طاهری، محمدحنیف، ۱۹۷۴م. -
عنوان و نام پدیدآور: مطالعه تطبیقی تروریسم از منظر فقه شیعه و حنفی
مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام، ۱۳۹۴.
فرست اصلی: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام
ب ۱۳۹۴/۴۰۸/۲۷۸
فروست فرعی: مجمع آموزش عالی فقه / ۱۸
شابک: ۹۷۸-۹۶۲۵۱۹۵-۵۳۹-۴
وضعیت فهرست نویسی: کتاب مختصر
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۸۱-۲۹۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
شناسه افزوده: جامعة المصطفی علیه السلام العالمية.
مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام
شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۷۴۰۵۹

اهداء و تشکر:

تقدیم به ساحت مقدس پیامبر رحمت محمد مصطفی علیه السلام و به پدر و مادرم که زمینه تحصیل معارف اسلامی را فراهم نمودند. و سپاس گذاری از همراهی همسر فداکار و فرزندان عزیزم.

مطالعه تطبیقی تروریسم از منظر فقه شیعه و حنفی

محمد حنیف طاهری

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفیٰ

مطالعه تطبیقی تروریسم از منظر فقه شیعه و حنفی

مؤلف: محمدحنیف طاهری

چاپ اول: ۱۳۹۴ش / ۱۴۳۶ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم (موی آینه)، نش کوچه ۱۸، تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵۹
- قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالارزادگان، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶

pub.miu.ac.ir miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

● صفحه‌آرایی: محمد خسرویگی	● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی	● مدیر انتشارات: عباس تقفی
● ویراستار: مصطفی رضایی دیل	● طراح جلد: سید مهدی عمادی مجید	● مدیریت تولید: روح‌الله سلمانی
● نمونه خوانی: محمد خسرویگی	● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی	● ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
	● آماده‌سازی: سید محسن عمادی	● ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعه المصطفی ﷺ العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی ﷺ «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ» را تأسیس کرده است.

اثر حاضر با عنوان مطالعه تطبیقی تروریسم از منظر فقه شیعه و حنفی حاصل پژوهش فاضل گرامی جناب آقای محمدحنیف طاهری، کوششی است در به ثمر رساندن گوشه‌ای از این اهداف متعالی. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فهرست

۱۵	..... پیشگفتار
۲۱	..... ۱. مفاهیم و کلیات
۲۱	..... بررسی مفهومی واژگان کلیدی
۲۱	..... ۱. فقه (jurisprudence)
۲۲	..... ۲. مذهب (منهج) فقهی
۲۳	..... ۳. ترور و تروریسم
۲۸	..... مصادیق تروریسم
۲۸	..... عناوین و اصطلاحات فقهی قابل انطباق یا مرتبط با مفهوم ترور
۲۸	..... ۱. فتک (fatk)
۲۹	..... ۲. اغتیل و غیله (Assassination)
۳۰	..... ۳. اِرهاب (terror)
۳۱	..... ۴. جِرابِه و مُحارِب (belligerent)
۳۲	..... ۵. فساد و مفسد (Corruption)
۳۳	..... ۶. بغی و باغی (insurrectionary)
۳۴	..... ۷. دفاع (defense)
۳۶	..... ۸. انتحار (suicide)
۳۷	..... ۹. استشهاد (Martyrdom)

۳۷	عملیات استشهادی و ماهیت آن
۴۳	عناصر و شاخصه‌های مفهومی تروریسم
۴۵	توضیح برخی از ویژگی‌ها و شاخصه‌ها
۴۸	رویکردهای مختلف به پدیده تروریسم
۴۸	۱. رویکرد سیاسی به مسئله تروریسم
۵۰	۲. رویکرد اجتماعی به تروریسم
۵۱	۳. رویکرد حقوقی به تروریسم
۵۱	ارزیابی تعاریف و دیدگاه‌ها
۵۲	زمینه‌ها، شرایط و عوامل شکل‌گیری تروریسم
۵۴	۱. بحران هویتی و هویت‌آفرینی
۵۴	۲. رفع ظلم
۵۴	۳. جلب توجه
۵۵	۴. خودکشی
۵۶	۵. استبداد (سرکوب آزادی خواهی)
۵۸	۶. جنگ سرد بین دو ابرقدرت شرق و غرب
۵۹	۷. استعمار مدرن و پسامدرن
۶۰	۸. تهاجمات فرهنگی، مذهبی و تمدنی غرب
۶۲	۹. تبلیغات منفی و افراطی مذهبیون در رسانه‌ها
۶۳	۱۰. نقش رسانه‌ها در ترویج تروریسم
۶۶	۱۱. جهانی شدن
۶۷	پیشینه تاریخی تروریسم
۶۷	۱. پیشینه تروریسم در دوران قدیم
۷۰	۲. پیشینه تروریسم در جهان اسلام
۷۰	الف) تروریسم در حکومت بنی‌امیه و گروه خوارج
۷۲	ب) تروریسم در حکومت بنی‌عباس
۷۳	۳. انگیزه یا انگیزه‌ها
۷۴	۴. هدف یا اهداف
۷۵	۵. تروریسم و نهضت‌های آزادی‌بخش

۷۹	۲. انواع و گونه‌های مختلف تروریسم.....
۷۹	مقدمه.....
۸۰	گونه‌شناسی تروریسم.....
۸۰	۱. تروریسم غیرسیاسی.....
۸۰	الف) تروریسم روانی.....
۸۱	ب) تروریسم جنایی.....
۸۳	۲. تروریسم سیاسی.....
۸۸	تقسیمات و گونه‌شناسی ترور از حیث عاملان.....
۸۸	۱. تروریسم فردی.....
۸۸	۲. تروریسم گروهی (جمعی).....
۸۸	۳. تروریسم دولتی.....
۸۹	۴. تروریسم محلی.....
۸۹	۵. تروریسم انتحاری و مولفه‌های آن.....
۸۹	الف) عوامل فرهنگی.....
۹۰	ب) تلقین عقیده.....
۹۰	ج) عوامل وضعیتی.....
۹۱	د) عوامل شخصیتی.....
۹۱	۶. ترور و تروریسم مقدس.....
۹۳	۷. تروریسم مسیحی.....
۹۳	نگاه‌های متفاوت تروریسم مقدس و سکولار.....
۹۴	مهم‌ترین سازمان‌های تروریستی اسلامی.....
۹۴	۱. تشکیلات تروریستی خوارج نهروان.....
۹۶	۲. سازمان تروریستی فدائیان اسماعیلیه.....
۹۹	۳. تروریسم مذهبی القاعده و طالبان.....
۱۰۳	راهکار مبارزه با تروریسم.....
۱۰۷	۳. مبانی فقهی و احکام ترور و تروریسم در فقه شیعه.....
۱۰۷	مقدمه.....
۱۰۹	صُور مختلف اعمال تروریستی.....

۱. اقدامات تروریستی گروه‌های تروریست علیه مردم مسلمان ۱۰۹
۲. اقدامات تروریستی گروه‌های تروریست علیه غیرمسلمانان ۱۰۹
- تعریف فقهی محارب و تروریست ۱۱۳
- مبانی و ادله فقهی حرمت ترور ۱۱۵
۱. کتاب ۱۱۵
- نگاه تفسیری به مفهوم «الأرهاب» ۱۱۶
- الف) بررسی آیاتی که مشتقات واژه «رهبه» در آن‌ها به کار رفته ۱۱۹
- یکم. تأملی در آیه ۶۰ سوره مبارکه انفال ۱۲۶
- دوم. تفسیر آیه شریفه از نگاه طبرسی ۱۲۸
- سوم. تفسیر آیه از دیدگاه فخر رازی ۱۲۹
- چهارم. تفسیر آیه از دیدگاه جلال‌الدین سیوطی ۱۳۱
- پنجم. دیدگاه علامه طباطبائی ۱۳۲
- ششم. پیام اصلی آیه ۶۰ سوره انفال ۱۳۶
- ب) آیاتی که به صراحت قتل نفس را حرام دانسته است ۱۳۷
- ج) آیه محاربه ۱۳۹
- د) بررسی مدرک قرآنی حکم محارب ۱۴۱
۲. سنت ۱۴۲
- فتک و تفاوت آن با غیله ۱۴۳
۳. عقل ۱۵۰
- دلیل عقلی مستقل و غیرمستقل ۱۵۱
۴. اجماع ۱۵۳
- برخی از مستندات فقهی ۱۵۴
۱. ترور، قتل از روی ظلم ۱۵۴
۲. توجه شریعت اسلام به تحصیل مصالح و دفع مفاسد ۱۵۵
۳. اصل لاضرر ۱۵۶
۴. نقض آشکار حقوق بشر ۱۵۷
۵. حق حیات و حفظ حرمت خون انسان ۱۵۸
- دیدگاه‌های فقها و اندیشمندان شیعه ۱۵۹
- محارب یا تروریست در فقه شیعه ۱۵۹

۱. عصر تفسیر و تبیین یا عصر نشاط حدیثی و اجتهادی (۱۱ - ۳۲۹ق) ۱۵۹
۲. عصر محدثان یا عصر تبویب حدیث (۳۲۹ - ۴۶۰ق) ۱۶۰
- الف) محمد بن یعقوب کلینی رازی (۳۲۹ق) ۱۶۰
- ب) محمد بن بابویه قمی (۳۸۱ق) ۱۶۱
- ج) شیخ مفید (۴۱۳ق) ۱۶۱
- د) شیخ الطائفة طوسی (۴۶۰ق) ۱۶۳
۳. عصر رکود (۴۶۰ - ۶۰۰ق) ۱۶۶
- الف) ابن براج طرابلسی (۴۸۱ق) ۱۶۶
- ب) فضل بن حسن طبرسی (۵۴۸ق) ۱۶۷
- ج) قطب راوندی (۵۷۳ق) ۱۶۹
۴. عصر تجدید حیات فقهی (۶۰۰ - ۱۰۳۰ق) ۱۷۲
- الف) ابن ادریس حلی (۵۹۸ق) ۱۷۲
- ب) محقق حلی (۶۷۶ق) ۱۷۳
- ج) علامه حلی (۷۲۶ق) ۱۷۵
- د) شهید اول (۷۸۶ق) ۱۷۷
- ه) فاضل مقداد (۸۲۶ق) ۱۷۸
۵. عصر ظهور حرکت اخباریه (۱۰۳۰ - ۱۱۸۵ق) ۱۷۹
- الف) محمد بن حسن حرّ عاملی (۱۱۰۴ق) ۱۸۰
- ب) مولا محمد باقر مجلسی (۱۱۱۰ق) ۱۸۰
۶. عصر تصعید اجتهاد و نشاط فقهی (۱۱۸۵ - ۱۲۶۰ق) ۱۸۰
- صاحب جواهر (۱۲۶۶ق) ۱۸۱
۷. عصر ابداع و تطوّر فقهی (۱۲۶۰ - تا امروز) ۱۸۲
- الف) شیخ مرتضی انصاری (۱۲۸۱ق) ۱۸۲
- ب) سید ابوالقاسم خویی (۱۴۱۳ق) ۱۸۲
- ج) امام خمینی (۱۴۰۹ق) ۱۸۴
- مهدورالدمّ و محقون الدمّ ۱۸۶
۱. مصادیق مهدورالدمّ ۱۸۶
۲. دیدگاه فقهای شیعه ۱۸۸
۳. موارد اباحه قتل از دیدگاه فقه شیعه ۱۸۹

۱۹۰	۴. رعایت عدالت در برخورد با مجرمان
۱۹۷	۴. مبانی فقهی و احکام ترور و تروریسم در فقه حنفی
۱۹۷	مقدمه
۱۹۸	بیوگرافی امام اعظم ابوحنیفه (رضی الله عنه)
۱۹۹	قلمرو جغرافیایی فقه حنفی
۲۰۲	اصول مذهب حنفیه
۲۰۴	روش و منهج فقهی حنفیه
۲۰۵	۱. کتاب
۲۰۶	الف) ایه مجزیه
۲۰۷	ب) تأمین امنیت
۲۱۰	ج) تکفیر و تسبیح
۲۱۱	د) پرهیز از بدگویی و فحاشی
۲۱۳	۲. سنت
۲۱۶	۳. قول صحابی
۲۱۶	۴. اجماع
۲۱۷	۵. قیاس
۲۱۸	استنباط حکم تحریم ترور براساس قیاس حنفی
۲۱۹	۶. استحسان
۲۲۰	مهدورالدم و محقونالدم
۲۲۰	۱. مصادیق مهدورالدم
۲۲۲	۲. ملاک‌های امام ابوحنیفه (رضی الله عنه) و احناف
۲۲۴	۳. علل اباحه قتل
۲۲۵	الف) از بین رفتن سبب عصمت
۲۲۵	ب) ارتکاب جرمی که موجب قتل انسان شود
۲۲۶	۴. موارد اباحه قتل
۲۲۶	الف) فساد و تبهکاری
۲۲۸	ب) نفاق و دورویی
۲۳۰	ج) نفاق و جمود فکری

- ۲۳۱ ..... (د) غُلُو و تعصب مذهبی .....
- ۲۳۳ ..... نگاه کلی فقهاء و اندیشمندان حنفی .....
- ۲۳۵ ..... ۱. دیدگاه امام ابوحنیفه (رضی الله عنه) (۱۵۰ق) .....
- ۲۳۹ ..... نقد و بررسی دیدگاه امام ابوحنیفه (رضی الله عنه) .....
- ۲۴۰ ..... ۲. دیدگاه قاضی ابویوسف حنفی (۱۸۲ق) .....
- ۲۴۱ ..... ۳. دیدگاه جصاص (۳۷۰ق) .....
- ۲۴۳ ..... ۴. دیدگاه سرخسی (۴۸۳ق) .....
- ۲۴۴ ..... ۵. دیدگاه احمد کاسانی (۵۸۷ق) .....
- ۲۴۵ ..... ۶. دیدگاه قاطبی (۶۷۱ق) .....
- ۲۴۶ ..... ۷. دیدگاه محمد عبده مصری (۱۳۱۳ق) .....
- ۲۴۷ ..... ۸. دیدگاه الجزیری (۱۳۶۰ق) .....
- ۲۵۱ ..... ۹. دیدگاه شیخ یوسف قرضاوی (۱۹۲۶م - معاصر) .....
- ۲۵۴ ..... ۱۰. دیدگاه شیخ سعید صالحی (معاصر) .....
- ۲۵۶ ..... ۱۱. دیدگاه صابونی (۱۹۲۰م. معاصر) .....
- ۲۵۷ ..... ۱۲. دیدگاه وهبة الزحیلی (۱۹۳۲م. معاصر) .....
- ۲۶۰ ..... ۱۳. دیدگاه محمد الزحیلی (۱۹۴۱م. معاصر) .....
- ۲۶۷ ..... کتابنامه .....